

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
საქართველოს ისტორიის ინსტიტუტის შრომები. სპეციალური გამოშვება:
კლარჯეთისა დიდებულთა უდაბნოთა
თბილისი. 2012

ალექსანდრე ბოშიშვილი

მესხი დიდებულის – დოლენჯიშვილის ოჯახი

XVI საუკუნიდან ქართულ და ოსმალურ წყაროებში მოიხსენიება ყანდურალი,¹ ამ სახელის დიდებულები ჩანან ძირითადად დღევანდელი არტაანის და არზრუმის პროვინციებში სხვადასხვა მამულის მფლობელებად. სავარაუდოდ, ერთი საგვარეულოს, დოლენჯიშვილების, წარმომადგენელ სხვადასხვა პირთან უნდა გვქონდეს საქმე.

ყანდურალი პირველად XVI საუკუნის 20-იან წლებში შედგენილ ერთი ოსმალურ დოკუმენტში მოიხსენიება. დოკუმენტში საქართველოზე გამავალი სამხედრო გზაა აღწერილი. სამარშრუტო ცენტრებს, მიმდებარე ციხეებსა და დასახლებებს შორის ყანდურალის მამულიც არის დასახელებული.

„გზა საქართველოს ქვეყნისკენ ბინგიოლის სახელით ცნობილი იალაღიდან გადის ბასიანის დაბლობზე... როგორც კი საქართველოს ტერიტორიაზე ვეხს დაადგამ, მარჯვენა მხარეს საზღვარი გახდევს უსჯულო ყვარეარეს² აზნაურთაგან³ ყანდურალად წოდებულის მამულს. ის ადგილები

¹ სამხრეთ საქართველოს ისტორიის მასალები (XV-XVI სს.). ტექსტების პუბლიკაცია, გამოკვლევა და საძიებლები ქ. შარაშიძისა. ნაწ. I. თბ. 1961, გვ. 43; ცხოვრება საქართველოდსა (პარიზის ქრონიკა). ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ვიუელი ალასანიამ. თბ. 1980, გვ. 46; Парижская хроника. Перевод, исследование, примечания и указатели Г. Г. Аласаниа. Тб. 1991, გვ. 97; ახალი ქართლის ცხოვრება. მესამე ტექსტი. ქართლის ცხოვრება. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ. ტ. II. თბ. 1959, გვ. 518; თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის. თურქული დოკუმენტები ქართული თარგმანით, გამოკვლევიითა და შენიშვნებით გამოსცა ცისანა აბულაძემ. თბ. 1983; გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი. თურქული ტექსტი გამოსცა, თარგმანი, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო სერგი ჯიქიაშვილმა. ტ. II. თბ. 1941, გვ. 337, 378, 381, 387.

² ყვარეარე III სამცხის ათაბაგი (1516-1535 წწ.).

³ საბუთში სოციალური ტერმინებიდან ძირითადად სწორედ აზნაური გამოიყენება, თუმცა დოკუმენტში მოხსენიებული ყანდურალი, სურხანი, როსტომი თუ ელიზბარი ყველანი იმ ფეოდალური სახლების შვილები არიან, რომლებიც შემდეგ მცხეთის საკათალიკოსო მამულების სიაში თავადებად არიან დასახელებული (იხ. თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 45).

მისი მამულია. 200 სოფელია ქუფის ციხიდან⁴ ვიდრე საფინჯის სახელით ცნობილი ადგილის ვასწვრივ მიაღწევდეს. ის ქუფი პატარა ციხეა. აქვს რამდენიმე ციცაბო საბრძოლო ადგილი, მაგრამ ძლიერი დარტყმის გადამტანი კი არ არის. აქ მდებარე სოფლების კი აზონის შეილება ცნობილი აზნაურებისაა.⁵ ზოგიერთი კი ყვარყვარეს სახასია. ყანდურალიც მხოლოდ-შობილი როდია. მას რამდენიმე ძმა უნდა ჰყავდეს.⁶

ამრიგად, დოკუმენტიდან კარგად ჩანს, რომ ყანდურალი მნიშვნელოვანი მამულების მფლობელია, მას და მის დიდ ოჯახს ქუფის ციხე და მიმდებარე სოფლები ჰქონიათ.

არზრუმის 1539 წლის იჯმალ (მოკლე) დავთარში რეგისტრირებული ყოფილა ზიმი (ქრისტიანი) ყანდურალი, სოფ. მაწალახეთში (ზივინის ნაპივ, მდებარეობს სარიყამიშის ჩრდ. ნაწილში, ბარდუსის ხეობაში).⁷

XVI საუკუნის 60-იან წლებში კი ოლთისის მკვიდრი ზიმი ყანდურალი საქართველოსა და ირანის ამბებს სულთანს ატყობინებდა და ამგვარი სამსახურის სანაცვლოდ მას 300 ახჩა შემოსავლიანი მიწა უბოძეს.⁸

1595 წელს შედგენილ გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში იხსენიება აზნაური ყანდურალი, იგი ფანაკისა და ფანასკერტის რაიონში ფლობს საყანე, საიონჯე, საბამბე მიწას, ვენახსა და წისქვილს.⁹

XVI საუკუნეში მესხეთში დიდი არეულობა დაიწყო. ადგილობრივი დიდებულები და მესხეთის მთავრები, ჯაყელები, ერთმანეთს უპირისპირდებოდნენ, ამასთან ერთად, მესხეთს დაპყრობით ემუქრებოდა ოსმალეთიც. სამცხის ათაბაგ ქაიხოსრო II-ის (1545-1574 წწ.) გარდაცვალების შემდეგ მთავარი მისი შვილი ყვარყვარე IV (1574-1581 წწ.) გახდა, მაგრამ, როგორც ცნობილია სამთავროს, ფაქტობრივად, დედამისი, მუხრანბატონის ასული დედისიმედი განაგებდა. ჯაყელების შემდეგ პირველები შალიკაშვილები იყვნენ, დედისიმედი შალიკაშვილების ძლიერებას ვერ ურიგდებოდა, ამიტომ 1574 წელს ვარაზა ოთარის ძე შალიკაშვილი მოაკვლევინა, რამაც ჯაყელებსა და შალიკაშვილებს შორის ურთიერთობა კიდევ უფრო დაიძაბა. მალე ჯაყელთა წინააღმდეგ შეთქმულებამაც იჩინა თავი, შეთქმულები 1576 წლის ივნისში აჯანყდნენ.¹⁰

მესხი დიდებულები ორად დაჯგუფდნენ, ნაწილი შალიკაშვილებს მიემხ-

⁴ პროფ. ჯ. ბაკე-გრამონი ვარაუდობს, რომ ეს ციხე არზრუმის აღმოსავლეთით მდებარე Kübnük-ია, მის აზრს იზიარებს პროფ. ცისანა აბულაძე (იხ. თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, 65 შენ. 69).

⁵ ცისანა აბულაძის აზრით, ავტორი – აქ შეიძლება გულისხმობდეს ალექსანდრე მაკედონელის მიერ ქართლის მმართველად დადგენილ აზონს, იარედოსის ძეს. (თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 65 შენ. 71).

⁶ თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 54.

⁷ თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 43-44.

⁸ თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 44.

⁹ გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი. ტ. II, გვ. 337, 378, 381, 387.

¹⁰ ვ. გუჩუა. საქართველო XVI-ის 50-70-იან წლებში. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები. ტ. IV. თბ. 1973, გვ. 125-126.

რო, ნაწილი – ჯაყელებს. ჯაყელების მხარეს იყვნენ ჩვენთვის საინტერესო დოღენჯიშვილების საგვარეულოს წარმომადგენლები, ყანდურალი დოღენჯიშვილმა ჯაყელებს ამ დაპირისპირების დროს მნიშვნელოვანი და, შეიძლება ითქვას, მთავარი დახმარებაც გაუწია. ერთხელ აჯანყებულმა დიასამიძეებმა, ამატაკისშვილებმა, ბედანისშვილებმა და იობიძეებმა განიზრახეს ჯაყელებს დასცემოდნენ და ერთიანად ამოეწვევებინათ. მათი ამ განზრახვის შესახებ ფანასკერტელმა შეიტყო და უგუბოში მყოფ ყანდურალი დოღენჯიშვილს შეატყობინა. „...იარა და აცნობა უგუბოს დოღენჯის-შვილს ყანდურალის...“, ხოლო „ყანდურალი წარმოვიდა და აცნობა ბატონებსა“, ჯაყელებმა თავდამსხმელებს გაასწრეს.¹¹

აკად. ექვთიმე თაყაიშვილი ვარაუდობდა, რომ უგუბო დოღენჯიშვილის საკუთარი სახელი უნდა ყოფილიყო.¹² თაყაიშვილი ამ ვარაუდისას მარი ბროსეს ეყრდნობოდა, რომელმაც ფრანგულად პარიზის ქრონიკის ეს მონაკვეთი თარგმნა, როგორც “Il partit et fit dire a Quandour-Ali, fils d'Ougoubo Dolendji” („...წამოვიდა და უთხრა ყანდურალის უგუბო დოღენჯის შვილს“).¹³ მაგრამ შემდგომმა კვლევებმა დაადასტურა, რომ უგუბო ადგილია და იგი უნდა გაიგივდეს სხვა წყაროებში მოხსენიებულ გუგუბოსთან. ამ საკითხს ყურადღება პირველად პროფ. სერგი ჯიქიამ მიაქცია, მისი ვარაუდით, ქართულ წყაროებში დასახელებული უგუბო და გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში მოხსენიებული გუგუბო ერთი და იგივე უნდა ყოფილიყო, გუგუბო აღნიშნული იყო გვიანდელ რუკებზეც.¹⁴ მისი ეს მოსაზრება მოგვიანებით სხვა მეცნიერებმაც გაიზიარეს¹⁵ და ჩვენც ვეთანხმებით ავტორის ამ დასკვნას.

უგუბო, იგივე გუგუბო მდებარეობს არდაგანის პროვინციაში. სოფლის დღევანდელი სახელწოდებაა ბინბაშაქი (Binbaşak). აქ შემორჩენილი X საუკუნის ეკლესია, 1902 წელს, პირველად სწორედ ექვთიმე თაყაიშვილმა მოინახულა. ექვთიმემ სარკმელის თავზე აღმოჩენილი წარწერის ფრაგმენტის „გ-ი“-ს გამო, შეცდომით სოფლის მაშინდელი სახელწოდება გუგუბო გიორგობას დაუკავშირა და ეკლესიაც წმ. გიორგის სახელზე აშენებულად მიიჩნია.¹⁶

¹¹ ახალი ქართლის ცხოვრება. მესამე ტექსტი. გვ. 518.

¹² Е. С. Такайшвили. Три хроники. Источники грузинских летописей. Сборник материалов для описания местностей и племен Кавказа (СМОМПК). Тифлис 1900, вып. 28, გვ. 193.

¹³ იხ. Парижская хроника, გვ. 97, შენ. 84.

¹⁴ ს. ჯიქია, გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი. წ. III. გამოკვლევა. თბ. 1958, გვ. 532-533.

¹⁵ იხ. სამხრეთ საქართველოს ისტორიის მასალები. XV-XVI სს. წ. I, გვ. 43; Парижская хроника, გვ. 97, შენ. 84.

¹⁶ გუგუბოს ეკლესია XX საუკუნეში განადგურდა (გუგუბოს ეკლესიის შესახებ ვრცლად იხ. Материалы по археологии Кавказа. Собранные экспедициями Императорского Московского археологического общества, снаряженными на Высочайше дарованные средства. Под ред. графини Уваровой. Вып. XII. М. 1909, გვ. 73-75; დ. ხოშტარია. შენიშვნები გოგუბნის (გოგიუბის) ეკლესიის თაობაზე. „ლიტერატურა და ხელოვნება“. №3. 1999, გვ. 130-131; დ. ხოშტარია. კლარჯეთის ეკლესიები და მონასტრები. თბ. 2009, გვ. 191; ი. გიგიაშვილი, ი. კოპლატაძე. ტაო-კლარჯეთი. თბ. 2004, გვ. 99.

უგუბო, სავარაუდოდ, დოლენჯიშვილის მამული იყო. ყანდურალი ამ ადგილებში მემამულედ, ზემოთ ნახსენებ, XVI საუკუნის დოკუმენტიდანაც ჩანს.¹⁷

1576 წელს დაწყებული აჯანყება თითქმის ოც თვეს გაგრძელდა. ათაბაგებსა და აჯანყებულებს შორის წარმოებულმა ომმა დიდი ზიანი მიაყენა მესხეთს, ამას ისიც დაემატა, რომ სამცხის მნიშვნელოვანი ნაწილი ოსმალეთმა დაიპყრო, 1579 წელს ახალციხის (ახისხის, ჩილდირის) საფაშო დაარსდა.¹⁸ ადგილობრივი დიდებულების ნაწილი (ზოგი ოსმალების, ზოგიც ჯაყელების წინააღმდეგ მებრძოლნი) იძულებულნი გახდნენ, სამცხე-საათაბაგო დაეტოვებინათ და აღმოსავლეთ საქართველოში გადმოსულიყვნენ, სადაც ახალი საგვარეულოები და სათავადოები დააარსეს. ქართული ფეოდალური ტრადიციის მიხედვით, თუ თავადი სხვა ქართულ სამეფოში, ან სამთავროში გადავიდოდა, ერთი რანგით დაბლა აღმოჩნდებოდა. როგორც ჩანს, მესხეთიდან გადმოსული თავადები (შალიკაშვილები, დიასამიძეები, დოლენჯიშვილები და სხვ.) ამ კანონის „მსხვერპლნიც“ გახდნენ.

როგორც აღინიშნა, ყანდურალი დოლენჯიშვილების საგვარეულო სახელი უნდა იყოს. პროფ. ცისანა აბულაძე ვარაუდობს, რომ „იმ ფეოდალური სახლის შვილთაგან, რომლის საგვარეულო სახელი ყანდურალი იყო, ნაწილი ოსმალთა სამსახურში ჩამდგარა, ნაწილი კი გადასახლებულა ქართლში.“¹⁹ სწორედ ამით იხსნება ვახუშტი ბატონიშვილის ცნობა, სადაც იგი აღნიშნავს, რომ – „დოლენჯიშვილი აწ ჩამოსულნი მესხიდამ“.²⁰

იოანე ბატონიშვილი დოლენჯიშვილების შესახებ, მოგვითხრობს, რომ – „ესენიც არიან ძირით სომხითის (გულისხმობს ქვემო ქართლს. ა. ბ.) თავადნი და მიიღეს გვარად სახელისა გამო დოლენჯისა მეფობასა ვახტანგისასა ქრისტეს აქეთ 1703 წელს²¹ და მუნიდგან იწოდებიან დოლენჯის შვილებად. ამათნი წინაპარნი ცნობილნი იყვნენ დროსა მეფისა სვიმონისასა²² წელსა ქრისტეს აქეთ 1624 და მათი გვარნი, რომელნიმე არიან ახალციხის ნაწილთა შინა“.²³

იოანე ბატონიშვილის ცნობა, დოლენჯიშვილების ქართლში XVII საუკუნის 20-იან წლებში, სიმონ II-ის მეფობის (1619-1630 წწ.) დროს, გამოჩენას-

¹⁷ თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 45.

¹⁸ მ. სვანიძე. საქართველო-ოსმალების ურთიერთობის ისტორიიდან (XVI-XVII სს.), თბ. 1971, გვ. 133.

¹⁹ თურქული წყაროები XVI ს. I მეოთხედის სამცხე-საათაბაგოს ისტორიისათვის, გვ. 44.

²⁰ ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, ქართლის ცხოვრება, ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით სიმონ ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1973, გვ. 34.

²¹ 1703-1712 წლებში ვახტანგი ქართლის ჯანიშინი იყო, იგი მეფე 1716-1724 წლებში იყო.

²² იგულისხმება ქართლის სიმონ II (1619-1630 წწ.), იგივე სიმონ-ხანი.

²³ იოანე ბაგრატიონი. შემოკლებით აღწერა საქართველოს შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა. მასალა ისტორიისათვის, რედაქტორი და გამომცემელი ზურაბ კაცელაშვილი. თბ. 1997, გვ. 35.

თან დაკავშირებით, სინამდვილეს უნდა შეესაბამებოდეს, რადგან ეს დრო მესხეთიდან ათაბაგ მანუჩარ III-ის (1607-1626 წწ.) ქართლში გადმოსვლას ემთხვევა. როგორც ცნობილია, 1624 წელს არზრუმის ფაშამ ურჩი მანუჩარის წინააღმდეგ ლაშქრობა მოაწყო, ათაბაგი იძულებული გახდა, მცირერიცხოვანი ამალით ქართლში გადმოსულიყო. მან სპარსელების წინააღმდეგ მარადის ბრძოლაშიც მიიღო მონაწილეობა. საგარაუდოდ, როდესაც მანუჩარ III-მ მესხეთი დატოვა და თავისი მცირე რაზმით 1624 წელს ქართლში გადმოვიდა, თანმხლებ მესხ დიდებულებს შორის იყო დოლენჯიშვილიც. სწორედ ამიტომ ასახელებს იოანე ბატონიშვილი დოლენჯიშვილების ქართლში პირველად გამოჩენის თარიღად 1624 წელს.

საბოლოოდ დოლენჯიშვილები ქართლში ვახტანგ VI-ის ჯანიშინობის დროს (1703-1712 წწ.) გადმოსულან და 1703 წელს თავადობა მიუღიათ,²⁴ ხოლო მანამდე მათი დაწინაურება და მამულების სამკვიდროდ მიღება 1645 წელს როსტომ ხანის (1633-1658 წწ.) დროს, მომხდარა. ეს ჩანს იოანე დოლენჯიშვილის 1778 წლის ერთი არზიდან, რომელშიც იოანე აღნიშნავს, რომ დოლენჯიშვილებს ქვემო ქართლში მამულები უკვე „ასოცდაცამეტი“²⁵ წელიწადია, მამით და პაპით მკვიდრად და მამულად გვიჭირავსო“,²⁶ იქვე აღნიშნავს, რომ – მამულები „ჩვენთვის როსტომ მეფეს უბოძებია და შემდგომთა მეფეთა და მეპატრონეთაგან დამტკიცებული გვაქვსო“.²⁷ ქართულ ისტორიულ საბუთებში დოლენჯიშვილები, აქტიურად XVII საუკუნიდან ჩნდებიან და უფრო მეტად, XVIII საუკუნის დოკუმენტებში აქტიურობენ.²⁸ დოლენჯიშვილებს XVII საუკუნეში უკვე სამამულე დავები ჰქონდათ მოსაზღვრე იოთამიშვილებთან.²⁹ მოიხსენიებიან ყაფლანიშვილ-ორბელიანების ნასყიდობის სიგელებში.³⁰

ქართლში დამკვიდრებული ყანდურალი დოლენჯიშვილის შთამომავლები მცირე თავადის რანგში იყვნენ, მათი ძირითადი სამფლობელოები დმანისის ხეობაში იყო თავმოყრილი.³¹ 1721 წლის მეწინავე სადროშოს აღწერის მიხედვით, მებატონეებად ზაალ და იოთამ დოლენჯიშვილები ჩანან.

ზაალ დოლენჯიშვილს ყმები ჰყავდა: სამღერეთსა და აკაურთაში, სულ 14 კომლი, ორი ბოგანო და ერთი აზნაური. იოთამ დოლენჯიშვილს ყმები ჰყავდა: სამღერეთში, ახალშენსა და აბულმაგში, სულ 6 კომლი და ერთი ბო-

²⁴ იოანე ბაგრატიონი. შემოკლებით აღწერა საქართველოს შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა, გვ. 35.

²⁵ ანუ 1778-133=1645.

²⁶ ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი (ხეც). Hd 2241.

²⁷ ხეც. Hd 2241.

²⁸ პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. XI–XVII სს. ისტორიული საბუთების მიხედვით. გამოსაცემად მოამზადეს: დ. კლდიაშვილმა, მ. სურგულაძემ. ტ. II. თბ. 1993, გვ. 86-87.

²⁹ პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. ტ. II, გვ. 86-87.

³⁰ საქართველოს სიძველენი. საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების გამოცემა. ექ. თაყაიშვილის რედაქტორობით. ტ. II. ტფ. 1909, გვ. 205, 395.

³¹ პირთა ანოტირებული ლექსიკონი. ტ. II, გვ. 86-87.

განო.³² მთლიანობაში, ოთხ სოფელში (აბულმაგში, აკაურთაში, ახალშენსა და სამღერეთში) დოლენჯიშვილებს 20 კომლი გლეხი, 3 ბოგანო, 1 მოლაშქრე და 1 აზნაური ჰყავდათ.³³ მეწინავე სადროშოს აღწერაში შეცდომა ნაკლებად სავარაუდოა, არადა ასეთი მცირე რაოდენობით ყმები სათავადოსთვის საეჭვო ჩანს. შესაძლოა, ვივარაუდოთ, რომ დოლენჯიშვილებს მამულები და ყმების ნაწილი ყაიყულშიც ჰყოლოდათ. დასტურდამალის მიხედვით, ცნობილია, რომ იგი „დაუწერელი“ ყოფილა,³⁴ ანუ აღწერებს არ ექვემდებარებოდა. ყაიყული თუმცა მეფის სახასო იყო³⁵ და ქართლში ყველაზე ნაკლებად დასახლებულ მხარეს წარმოადგენდა, მაგრამ ქვემოთ დავინახავთ, რომ დოლენჯიშვილებს გარკვეული უფლებები ჰქონდათ ამ მხარეში.

ქართლის სამეფო კარზე დოლენჯიშვილები მცირე სახელოებს ფლობდნენ. 1686 წელს მეფე გიორგი XI-მ (1675-1688; 1703-1709 წწ.) ზაალ დოლენჯიშვილს ყაიყულის მებალახეობა³⁶ უბოძა – „შეგიწყალეთ და გიბოძეთ ამასაღლათ ყაიყულის საბალახოს მკრეფეულობა“.³⁷

ყაიყული ქართლის სამეფოს სამხრეთ-დასავლეთ და ახალციხის საფაშოსთან მოსახლდრე პროვინციას წარმოადგენდა. იგი ქვემო ქართლის ერთ-ერთი მხარეა, ივანე ჯავახიშვილის მიხედვით, ყაიყული შეესაბამება აბოცს, რომელსაც ძველად პალაკაციოსაც ეძახდნენ. იგი „გამოხვეულია სრულიად მთითა და შუაში ვაკეა“.³⁸ აბოცს ტაშირისაგან იმგვარადვე, როგორც ბერდუჯს, ანუ დებდას ბამბაკისაგან, ჰყოფს მთა ირჯანისა და აწ ყარაღაჯად წოდებული.³⁹

ყაიყულის დასავლეთით უკვე ახალციხის საფაშოს ის რაიონები მდებარეობდა, რომლებიც დოლენჯიშვილების მესხეთში ყოფნის დროს მათი სამკვიდრო მამული იყო. შესაძლოა სწორედ ამიტომ, თავის ძველ მამულთან ახლოს იღებდნენ სამოხელეო ტერიტორიებს. სწორედ დოლენჯიშვილების ხელ-

³² აღწერა მეწინავე დროშისა საბარათაშვილოსა და სომხითისა. შედგენილი ვახტანგ მეექვსის ბრძანებით ვახუშტი ბატონიშვილისა და გივი თუმანიშვილის მიერ 1721 წელს. მასალანი საქართველოს სტატისტიკური აღწერილობისა. ე. თაყაიშვილის გამოც. თბ. 1907, გვ. 71-72.

³³ აღწერა მეწინავე დროშისა საბარათაშვილოსა და სომხითისა, გვ. 71-72.

³⁴ ქართული სამართლის ძეგლები. ვახტანგ VI-ის სამართლის წიგნთა კრებული. ტექსტები გამოსცა, გამოკვლევა და ლექსიკონი დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. ტ. I. თბ. 1963, გვ. 280.

³⁵ დ. ბერძენიშვილი. ნარკვევები საქართველოს ისტორიული გეოგრაფიიდან. ქვემო ქართლი. ნაკვ. I. თბ. 1979.

³⁶ მებალახე გადასახადის ამკრეფი მოხელე იყო, ექვემდებარებოდა სახლთუხუცესს (იხ. ვ. გაბაშვილი. დარბაზის რიგის მოხელენი დასტურდამალის მიხედვით. ჟურნ.: „ენიმკის მოამბე“. XIII. 1942, გვ. 165-169).

³⁷ საქართველოს სიძველენი. ტ. II, გვ. 103; ქართული სამართლის ძეგლები. საერო საკანონმდებლო ძეგლები (X-XIX სს.). ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. ტ. II. თბ. 1965, გვ. 230.

³⁸ ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა.

³⁹ ივ. ჯავახიშვილი. საქართველოს საზღვრები ისტორიულად და თანამედროვე თვალსაზრისით განხილული. ტფ. 1919.

ში იყო ყაიყულის მხარეში გადასახადების აკრეფასა და მოსავლის აღებაზე პასუხისმგებლობა.

მოგვიანებით, ერეკლე I-მა ანუ ნაზარალი ხანმა (1688-1703 წწ.) დოღენჯიშივლს ყაიყულის მოურავობა ჩამოართვა და ქაიხოსრო საგინაშივლს გადასცა.⁴⁰ თუმცა მალე საგინაშივლმაც დაკარგა ეს სახელო და ბარათაშივლებს გადაეცათ.⁴¹ ნაზარალი ხანმა დოღენჯიშივლები ამ მხარეს მთლიანად ვერ ჩამოაშორა და 1692 წელს ყაიყულში ერთი სოფლის, ბეთლემის მოურავობა იასე დოღენჯიშივლს უბოძა.⁴² არსენ დოღენჯიშივლი გიორგი XI-ის ავღანეთში თანმხლები ყოფილა. იგი მოგვიანებით მანგლისის ეპისკოპოსი იყო.⁴³

XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში დოღენჯიშივლების საგვარეულოს სათავეში იოანე იდგა, იგი იოთამ დოღენჯიშივლის ძე იყო და მოღარეთუხუცესის თანამდებობა ეკავა. მისი გარდაცვალების (XVIII საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისი) შემდეგ ქართლში დოღენჯიშივლების სათავეად, ფაქტობრივად, გაუქმდა, სათავეად მამულები და შემოსავალი საგინაშივლმა მიიღო,⁴⁴ ნაწილი სიძეს – ნინია ამილახვარს დარჩა.⁴⁵

⁴⁰ მ. ხუბუა. საქართველოს მუზეუმის სპარსული ფირმანები და ჰოქმები. I. თბ. 1949, გვ. 26.

⁴¹ მ. ხუბუა. საქართველოს მუზეუმის სპარსული ფირმანები და ჰოქმები. I. გვ. 26.

⁴² საქართველოს სიძველენი. ტ. II, გვ. 359.

⁴³ ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, გვ. 487; ქართული სამართლის ძეგლები. საეკლესიო საკანონმდებლო ძეგლები (XI-XIX სს.). ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. ტ. III. თბ. 1970, გვ. 694; აღ. სახანაშივლი. გუჯრები. ქუთაისი. 1891, გვ. 24-25; Грузинские церковные гуджари (грамоты). составитель Д. П. Пурцеладзе. Тфл. 1881, გვ. 10; Грузинские крестьянские грамоты, крепостные и судебные акты. составитель Д. П. Пурцеладзе. Тфл. 1882, გვ. 10.

⁴⁴ ქართული სამართლის ძეგლები. სასამართლო არზა ოქმები. ტექსტები გამოსცა, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. ტ. VII. თბ. 1981, გვ. 659; ქართული სამართლის ძეგლები. სასამართლო არზა ოქმები და კერძო-სამართლებრივი აქტები. ტექსტები გამოსცა, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო პროფ. ი. დოლიძემ. ტ. VIII. თბ. 1985, გვ. 740, 776-777; საქართველოს სიძველენი. საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების გამოცემა. ექ. თაყაიშივლის რედაქტორობით. ტ. I. ტფ. 1899, გვ. 401.

⁴⁵ შემორჩენილია იოანე დოღენჯიშივლის ასულის – ანას – მზითვის წიგნი, რომელშიც უამრავი ნივთია ჩამოთვლილი (იხ. საქართველოს სიძველენი. ტ. I. ტფ. 1899, 403-408).

გუგუბოს, იგივე უგუბოს ეკლესია

(ექვთიმე თაყაიშვილის 1902 წლის ექსპედიციის დროს გადაღებული ფოტო, ეკლესია ამჟამად მთლიანად დანგრეულია)

Alexander Boshishvili

MESKHETIAN NOBLE FAMILY OF DOLENJISHVILI

Summary

Article deals with the history of Meskhetian noble family of Dolenjishvili whose traditional first name was Kandurali. They owned the estates in the provinces of Ardahan and Erzurum. In the 16th century one of the Kanduralis provided certain help to the Ottoman Sultan against Iran and he received the land with the revenue of 300 akchas.

Dolenjishvilis were distinguished as the confidants of the princes from Jakeli dynasty. In 1576 during the feudal war in Meskheta, next Kandurali Dolenjishvili assisted the members of Jakeli family. Other nobles had planned to annihilate the Jakelis, but Kandurali informed them about that danger. One of the Dolenjishvilis accompanied Manuchar III Jakeli when he moved to Kartli in 1624.

Finally, they established themselves in Kartli in 40-50-ies of the 17th century and received the rank of “tavadi” (prince). Their principedom was located in the gorge of Dmanisi and in Kaikuli near the border of Akhaltsikhe pashalic and existed up to the end of the 18th century.